

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัว ระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัว และภาวะสุขภาพครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในขอบเขตต่อไปนี้

1. ความไม่สงบจากการก่อการร้ายและผลกระทบต่อภาวะสุขภาพครอบครัว
 - 1.1 สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้
 - 1.2 ผลกระทบต่อภาวะสุขภาพครอบครัว
2. แนวคิดครอบครัว
3. แนวคิดภาวะสุขภาพครอบครัวภายใต้ทฤษฎีระบบของนิวแมน
4. ปัจจัยที่มีผลต่อครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความไม่สงบจากการก่อการร้ายและผลกระทบต่อภาวะสุขภาพครอบครัว

สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเกิดขึ้นมานานกว่า 100 ปี ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2445) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองของประเทศ โดยการรวมอำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลางทำให้ผู้ปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้เดิมสูญเสียอำนาจ (รุ่ง, 2548; วิชาญ, 2539; และสุรินทร์, 2543) จึงก่อให้เกิดปฏิกิริยาความรุนแรงและการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น ซึ่งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นบางช่วงก็จะมี ความรุนแรงบางแต่ช่วงก็จะเบาบางลง (รุ่ง, 2548; ศรีสมภพ, พะเยาว์, ราษีละ และอาคม, 2543) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ทำให้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ลดลง แต่ก็ยังมีความรุนแรงเป็นระยะๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 ในสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เหตุการณ์ในภาคใต้ในขณะนั้นดูเหมือนว่าจะสงบไปชั่ว

คราว จึงมีการยกเลิกศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และหน่วยพลเรือน ตำรวจทหารที่ 43 (พตท.43) ทำให้สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรุนแรง ขึ้นอีกครั้ง (รุ่ง, 2548) และวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ได้เกิดเหตุการณ์ปล้นปืนจากกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อ การร้ายครั้งใหม่ที่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไป (ไทยโพสต์, 2547; รุ่ง, 2548)

นอกจากนี้ ได้มีสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิด ขึ้นอีกมากมาย เช่น การเผาหรือทำลายทรัพย์สินของโรงเรียนและสถานที่ราชการ วางระเบิด การ โจมตีกองกำลังของฝ่ายรัฐบาล การลอบทำร้าย ยิง ฟัน ข่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ พระสงฆ์ คนไทยพุทธ และมุสลิม การข่มขู่กรโชกทรัพย์ การเข้ายึดมัสยิดกรือเซะ ในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 การ ล้อมสถานีตำรวจอำเภอตากใบ ในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2547 การจับตัว 2 นาวิกโยธิน การทำร้ายครู วิทยาลัยบ้านกุยจิงลือปะ เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มที่มีความรุนแรงและความสลับ ซับซ้อนยิ่งขึ้นกว่าเดิม เมื่อพิจารณาจากผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตในช่วง 8 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2548 มี เหตุการณ์เกิดขึ้นจำนวน 1,848 ครั้ง และมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น รวม 1,281 คน ประกอบด้วยผู้ที่เสียชีวิต 418 คนและบาดเจ็บจำนวน 863 คน แต่ในเดือนแรกของปี พ.ศ. 2549 ปรากฏว่ามีสถานการณ์เกิดขึ้น 1,202 ครั้ง ทำให้มีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตรวม 1,106 คน ประกอบด้วยผู้ที่เสียชีวิต 422 คน บาดเจ็บจำนวน 684 คน แม้จำนวนครั้งของการเกิดสถานการณ์จะ ต่างกันอยู่ 647 ครั้ง แต่จำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตพบว่ามีจำนวนใกล้เคียงกัน และจำนวนผู้ เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2549 มีจำนวนมากกว่า แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงของการเกิดเหตุว่ามีความรุนแรง เพิ่มมากขึ้น (ศรีสมภพ, 2549ข) ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ของผู้บริสุทธิ์เป็นจำนวนมาก (รุ่ง, 2548) และยังส่งผลกระทบต่อบุคคลและครอบครัวของประชาชนที่ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลกระทบต่อภาวะสุขภาพครอบครัว

สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่มีแนวโน้มที่ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายใน หลายๆด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านกายภาพ สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ก่อให้เกิดการสูญเสียต่อร่างกายและชีวิตของประชาชนผู้บริสุทธิ์ รวมทั้งตำรวจ ทหารที่ได้ รับบาดเจ็บ พิการและเสียชีวิตจากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวได้

รับบาดเจ็บ พิการ หรือเสียชีวิต ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและการทำหน้าที่ของครอบครัว (สุภัทร, 2546) ก่อให้เกิดความเครียดของครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวที่ต้องเผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายดังกล่าวส่งผลให้เกิดเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว (สมภพ, 2546; Friedman, 2003)

2. ด้านจิตใจ สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนเกิดความเครียด วิตกกังวลจากการสูญเสียสิ่งต่างๆ บางรายอาจสูญเสียทรัพย์สิน และสมาชิกในครอบครัวได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวยังได้รับความทุกข์ทรมาน ต้องทนอยู่ในภาวะเครียด จิตใจเกิดความอ่อนล้า ท้อถอยและหมดกำลังใจ บางครั้งอาจคุมสติไม่อยู่ อารมณ์หงุดหงิด กุ้มใจ โมโหฉุนเฉียว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่การเจ็บป่วยทางจิตในระยะยาว นอกจากนี้อาจเกิดผลกระทบทางด้านจิตใจภายนอกครอบครัวเนื่องจากอาจเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันของบุคคลที่อาศัยในพื้นที่ (รุ่ง, 2548) ซึ่งจากรายงานการช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบปัญหาภาวะเครียดจากสถานการณ์รุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 โดยการประเมินภาวะเครียดของประชาชนจำนวน 96 ราย พบว่า มีภาวะเครียดสูงกว่าปกติเล็กน้อยจำนวน 11 ราย สูงกว่าปกติปานกลางจำนวน 2 ราย และสูงกว่าปกติมากจำนวน 1 ราย (กรมสุขภาพจิต, 2547) นอกจากนี้จากการศึกษาของพรทิพย์ (2549) พบว่าหญิงแม่ที่สามีเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเครียดด้านจิตอารมณ์และสังคมในระดับสูง

3. ด้านเศรษฐกิจ สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายย่อมก่อให้เกิดความสูญเสียทรัพย์สินของประชาชนไม่มากนักน้อย ขนาดของการสูญเสียขึ้นอยู่กับชนิด ความรุนแรงและขอบเขตของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การสูญเสียทรัพย์สินของของรัฐบาลและประชาชนจากการระเบิดและการลอบวางเพลิง นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเนื่องจากความหวาดกลัวในการเดินทางไปประกอบอาชีพ และจากการสูญเสียผู้หาเลี้ยงหลักของครอบครัว ซึ่งจากการศึกษาในเรื่องของผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจต่อเด็ก เยาวชนและครอบครัว และความต้องการความช่วยเหลือ ของรุจา, จริยา และศิริวรรณ (2542) พบว่า ครอบครัวระบุว่าภาวะตกงานเป็นสาเหตุของความเครียดที่รุนแรงที่สุด และมีผลกระทบต่อครอบครัวรุนแรงมากถึงมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาสภาวะครอบครัวที่มีลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ของประเทศไทยของ วิชัย, ประสิทธิ์, เพ็ญประภา, วรลักษณ์ และทัศนภรณ์ (2542) ที่พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีอิทธิพลต่อความสุขของครอบครัว และสอดคล้องกับคำกล่าวของรุจา (2542) ที่กล่าวว่าปัญหาเด็กและเยาวชนมีสาเหตุสำคัญจากการที่ครอบครัว มีปัญหาระหว่างสมาชิก ปัญหาเศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงไปเป็นปัญหาของสังคม และประเทศชาติโดยรวม

4. ด้านสังคม ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เกิดสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้าย ต้องสูญเสียรายได้ เนื่องจากไม่กล้าเดินทางเข้าไปประกอบอาชีพ รวมทั้งจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การไปวัด ไปละหมาดที่มัสยิด การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การประกอบอาชีพ และการอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ (รุ่ง, 2548) นอกจากนี้ยังส่งผลให้ชุมชนขาดความเข้มแข็ง และการผลักดันให้เกิดชุมชนเข้มแข็งก็ทำได้ยากขึ้น อันเนื่องจากครอบครัวที่เป็นสมาชิกในสังคมเกิดความหวาดระแวงต่อกัน ขาดความตั้งใจจริงและขาดความมุ่งมั่นในการพัฒนาสังคม และเมื่อมีการย้ายถิ่นของคนในพื้นที่ทำให้โครงสร้างของประชากรเปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของชีวิต เป็นสถาบันที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาบุคคลให้ก้าวไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผ่านประสบการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน แบ่งปันกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งระหว่างบุคคลภายในครอบครัวและระหว่างบุคคลกับภายนอกสังคม (อุมาพร, 2544) ซึ่งครอบครัวอาจจะเป็นกลุ่มบุคคลที่สัมพันธ์กันโดยการแต่งงาน การเป็นพี่น้อง หรือมีบรรพบุรุษเดียวกัน อยู่ในเผ่าพันธุ์หรือวงศ์ญาติ (Friedman, 2003) มีการพึ่งพิงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต หรือไม่เกี่ยวข้องกันทางสายโลหิตหรือทางกฎหมายก็ได้ แต่มีปฏิสัมพันธ์กันให้ความรักและความเอาใจใส่ มีความปรารถนาดีต่อกัน (สายสุรี, 2542) ซึ่งคุณลักษณะร่วมของความเป็นครอบครัว คือ เป็นระบบสังคมที่มีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มารวมกันโดยมีแนวปฏิบัติบทบาท การจัดสรรอำนาจและการสื่อสารระหว่างกัน มีหน้าที่พื้นฐาน มีการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมและมีการเคลื่อนไหวตามวงจรชีวิต (Neuman, 2002)

โดยโครงสร้างของครอบครัวจะบอกถึงจำนวน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ระยะพัฒนาการ ขนาดของครอบครัว องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในครอบครัว รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ที่มีความแตกต่างกันไปตามสังคมและวัฒนธรรม (สุภาณี, 2545) ซึ่งครอบครัวที่มีขนาดเล็กจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รักใคร่ปรองดองกัน (สุพัตรา, 2542) สมาชิกในครอบครัวจะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ของครอบครัว (อุมาพร, 2544) และจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอาจส่งผลให้ลักษณะและแนวโน้มของครอบครัวในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป (พิมพ์ใจ, ศศกรณ์, ปราณี และอุทัยวรรณ, 2540) เนื่องจากครอบครัวเป็นระบบเปิดซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงจะเป็นการปรับตัวของระบบย่อย คือ ครอบครัว เมื่อระบบใหญ่ คือสังคมหรือชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไป

รวมถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรชีวิตของครอบครัว (family life cycle) โดยเริ่มจากครอบครัวเดี่ยว กลายเป็นครอบครัวขยาย เพราะบุตรที่แต่งงานและคู่สมรสใหม่ยังอาศัยอยู่กับบิดามารดาในระยะแรก และเมื่อบุตรที่แต่งงานแยกครอบครัวออกไปครอบครัวขยายก็จะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว และมีการปรับเปลี่ยนต่อกันไปเป็นวัฏจักร นอกจากนี้สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นเป็นสถานการณ์ที่ครอบครัวต้องเผชิญและปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบครอบครัว หากครอบครัวไม่สามารถรักษาภาวะสมดุลของระบบครอบครัวไว้ได้ ก็จะกลายเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว

ภาวะวิกฤตในครอบครัว

ภาวะวิกฤตในครอบครัวเป็นเหตุการณ์ที่ครอบครัวไม่ได้คาดคิดหรือไม่ได้ปรารถนาให้เกิดขึ้น (อัจฉรา และกาญจนา, 2543) ซึ่งผลกระทบของสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความเครียดอย่างรุนแรงจนทำให้เกิดการเสียสมดุลของระบบครอบครัว (วิไลพรรณ, 2538; สุวนีย์, 2545)

สาเหตุของภาวะวิกฤตในครอบครัวมีอยู่ 2 ประการ คือ (วิไลพรรณ, 2538)

1. ภาวะวิกฤตจากการเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการ ภาวะวิกฤตอาจเกิดขึ้นในระยะต่างๆของพัฒนาการชีวิตของมนุษย์หรือพัฒนาการชีวิตครอบครัว เนื่องจากบุคคลและครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะของการเจริญเติบโตและพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคมซึ่งการที่บุคคลหรือครอบครัวที่กำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่สามารถปรับตัวเพื่อก้าวสู่วุฒิภาวะที่สูงขึ้นอย่างเหมาะสม จนทำให้เกิดภาวะวิกฤตเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการได้

2. วิกฤตจากเหตุการณ์ เป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตจากภัยธรรมชาติหรือเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงภัยพิบัติต่างๆที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดฝัน สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการสูญเสียของบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่ใกล้ชิดครอบครัว หรือมีการเปลี่ยนแปลงรายได้เนื่องจากความหวาดกลัวในการไปประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นสิ่งรบกวนครอบครัว ที่ครอบครัวจะต้องตอบสนองเพื่อรักษาสมดุลของระบบครอบครัวไว้ หากครอบครัวไม่สามารถตอบโต้หรือผลัดดันสิ่งรบกวนครอบครัวได้ ระบบครอบครัวก็จะเสียสมดุลและก่อให้เกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวได้

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตของครอบครัวออกได้เป็น 3 ประเภท คือ (สุวนีย์, 2545)

1. ภาวะวิกฤตในกระบวนการพัฒนา สมาชิกในครอบครัวจะมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา หากสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถปรับตัวเพื่อรับบทบาทใหม่ๆตามที่สังคมคาดหวังได้ก็จะก่อให้เกิดภาวะวิกฤตของครอบครัวได้
2. ภาวะวิกฤตจากเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เป็นเหตุการณ์จากภายนอกครอบครัวที่อาจเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้โดยไม่ได้คาดคิดมาก่อน ทำให้ครอบครัวไม่สามารถปรับตัวได้ เกิดการเสียสมดุลของระบบครอบครัว เช่น การเจ็บป่วยหรือการตายของสมาชิกในครอบครัว การตกงาน เป็นต้น
3. ภาวะวิกฤตจากภัยพิบัติ เป็นภาวะวิกฤตที่ไม่ได้เกิดกระบวนการของชีวิตแต่เป็นภาวะวิกฤตที่ไม่คาดฝัน สาเหตุอาจเกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น พายุ น้ำท่วม หรือภัยพิบัติที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ ทำให้เกิดสงครามและจลาจล การสู้รบกันระหว่างเผ่า ระหว่างเชื้อชาติ การพลีชีพ อาชญากรรมและการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ได้แก่ การข่มขืน การฆ่า เป็นต้น สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นสถานการณ์ที่มีการสู้รบจากความขัดแย้ง แลก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน และเป็นเหตุการณ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไร จึงอาจส่งผลให้เกิดเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัวจากสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในครอบครัวที่ไม่สามารถปรับตัวจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะวิกฤตในครอบครัว

ความรุนแรงของวิกฤตในครอบครัวและความยากง่ายในการแก้ไขปัญหาจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆดังต่อไปนี้ (อัจฉรา และกาญจนา, 2543)

1. ประเภทและความหนักเบาของภาวะวิกฤต ภาวะวิกฤตแต่ละชนิดมีผลรุนแรงไม่เท่ากัน แม้วิกฤตการณ์ประเภทเดียวกันก็ให้ผลไม่เหมือนกัน ครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสถานการณ์ที่ครอบครัวรับรู้ว่าเป็นสิ่งรบกวนครอบครัวหรือความเครียด และความรุนแรงที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบปัญหาภาวะเครียดจากสถานการณ์รุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 โดยการประเมินภาวะเครียดของประชาชนจำนวน 96 ราย พบว่า มีภาวะเครียดสูงกว่าปกติเล็กน้อยจำนวน 11 ราย สูงกว่าปกติปานกลางจำนวน 2 ราย และสูงกว่าปกติมากจำนวน 1 ราย (กรมสุขภาพจิต, 2547)
2. ลักษณะและการอุบัติของภาวะวิกฤต ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันหรือค่อยเป็นค่อยไป การปรับตัวจะแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละครอบครัวจะมีการรับรู้สิ่งรบกวน

กวนครอบครัวและตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับระยะของการเกิดสถานการณ์ (ภัทรอำไพ, 2539)

3. การเตรียมความพร้อมของครอบครัวเพื่อรับเหตุการณ์ ครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่มีการเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ที่ดีก็จะเป็นการลดความรุนแรงของวิกฤตการณ์ในครอบครัวได้

4. ประสบการณ์และการเผชิญปัญหาของครอบครัว ครอบครัวที่มีประสบการณ์ในการเผชิญปัญหาของครอบครัว มักจะเผชิญปัญหาได้ดีกว่าครอบครัวที่พบปัญหาในครั้งแรก ประสบการณ์ที่มีอาจช่วยให้รู้สาเหตุของปัญหา ทางแก้หรือแหล่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ ความรุนแรงของปัญหาก็จะลดลง โดยนิวแมน (Neuman, 2002) กล่าวว่า ประสบการณ์ในอดีตของครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีผลการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัวและตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป

5. เจตคติของครอบครัวที่มีต่อเหตุการณ์นั้น เจตคติ ความเชื่อและค่านิยมของสังคมที่ครอบครัวตั้งอยู่ทำให้ในแต่ละครอบครัวมีความรู้สึกว่าการใดเป็นภาวะวิกฤตที่แตกต่างกันออกไป

6. จำนวนผู้ช่วยเหลือ ซึ่งอาจจะเป็นญาติหรือเพื่อน ถ้าครอบครัวมีเพื่อนหรือญาติช่วยเหลือก็จะเผชิญภาวะวิกฤตได้ดี และฟื้นจากทุกข์โศกได้รวดเร็วขึ้น

7. ความแข็งแกร่งและทรัพยากรของครอบครัว เป็นความสามารถของครอบครัวที่จะเผชิญปัญหาโดยไม่ย่อท้อถอย ครอบครัวที่สมาชิกแข็งแกร่งจะช่วยทำให้เรื่องใหญ่กลายเป็นเรื่องเล็กไปได้

8. วุฒิภาวะของกลุ่มสมรส ผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์เป็นผู้ที่สามารถมองเหตุการณ์ต่างๆ ได้ตามความเป็นจริง ไม่เข้าข้างตัวเอง เมื่อภาวะวิกฤตเกิดขึ้นกับผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ย่อมยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและพยายามมองอนาคตด้วยความหวัง สามารถบังคับใจตนเอง ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้

9. ความคาดหวังของสังคม ครอบครัวมักจะประพติดตามความคาดหวังของสังคม โดยยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีต ซึ่งประเพณีเป็นการถ่ายทอดรูปแบบการปฏิบัติของบุคคลในครอบครัวจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง มีผลผลักดันให้สมาชิกยึดติดกับกิจวัตรครอบครัว (นิยา, 2538)

เมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤตขึ้นในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะต้องปรับตัว โดยยึดหลักดังต่อไปนี้ (อัจฉรา และกาญจนา, 2543)

1. ยอมรับความจริงและเปลี่ยนกิจกรรมไปทำอย่างอื่นชั่วคราว จะช่วยให้การปรับตัวง่ายขึ้น
2. ยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เพื่อลดภาระและความเครียดให้แก่ครอบครัว

3. เตรียมพร้อมที่จะยอมรับเหตุการณ์วิกฤตที่อาจจะเกิดขึ้น

ซึ่งผลของภาวะวิกฤตไม่จำเป็นต้องเป็นไปในทิศทางที่ทำให้ครอบครัวแตกสลาย ในบางโอกาสภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นกลับทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวกระชับขึ้น เพราะสมาชิกในครอบครัวร่วมกันหาทางแก้ไขภาวะวิกฤต จนบางครอบครัวที่ความสัมพันธ์ไม่ค่อยดีกลับกลายเป็นความเห็นอกเห็นใจเข้าใจกันและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมากขึ้น

สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เป็นสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดและสิ้นสุดลงเมื่อไร หากครอบครัวไม่สามารถปรับตัวกับสถานการณ์ดังกล่าวได้ ก็อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัว จนทำให้กระบวนการพัฒนาของครอบครัวไม่มีความเหมาะสม โดยเฉพาะครอบครัวที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและการทำหน้าที่ของครอบครัว ก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตของครอบครัว

แนวคิดภาวะสุขภาพครอบครัวภายใต้ทฤษฎีระบบของนิวแมน

นิวแมน (Neuman, 2002) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า เป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา และมีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับครอบครัว โดยใช้แหล่งประโยชน์จากปัจจัยภายในครอบครัว ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว ในการปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ประการที่จะทำหน้าที่ผูกพันคาบเกี่ยวกันเป็นโครงสร้างพื้นฐาน แนวป้องกันและแนวต้านทานของครอบครัวที่ทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้ ซึ่งครอบครัวในที่นี้หมายถึงครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ด้าน ได้แก่ (อุษณีย์, 2549; Aylward, 2000)

1. ด้านกายภาพ (physiological variable) หมายถึง โครงสร้างของครอบครัว เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว การทำบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว สภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาของพรรณพิมล และจันทร์ชนก (2542) เกี่ยวกับพฤติกรรมของคู่สมรสไทยในเรื่องการทำหน้าที่ในครอบครัว พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการทำหน้าที่ของครอบครัวประการหนึ่ง คือ ลักษณะโครงสร้างของครอบครัว และครอบครัวที่ทำหน้าที่ของครอบครัวได้ตามปกติส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งหน้าที่ในครอบครัว หมายถึง การตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวตามความคาดหวังของสังคม (Hanson & Boyd, 1996 cited in Hitchcock, 1999)

2. ด้านจิตใจ (psychological variable) หมายถึง การช่วยเหลือเอื้ออาทร การมีเวลาและมีโอกาสพิเศษให้แก่กันในครอบครัว เช่น การทำกิจกรรมร่วมกันของครอบครัว เป็นต้น และครอบครัวที่มีขนาดเล็กจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รักใคร่ปรองดองกัน (สุพัตรา, 2542) สมาชิกในครอบครัวจะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ของครอบครัวมากกว่าครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ (อุมาพร, 2544) ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริม และให้กำลังใจให้กันของสมาชิกครอบครัวทางด้านจิตใจ ทำให้ครอบครัวมีการตอบสนองทางด้านจิตใจที่ดีขึ้น

3. ด้านสังคมวัฒนธรรม (sociocultural variable) หมายถึง กระบวนการดำเนินชีวิตที่หล่อหลอมขึ้นมาจากประสบการณ์ที่สมาชิกในครอบครัวสั่งสมมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของครอบครัว เช่น การสื่อสารของครอบครัวทั้งภายใน ภายนอก แหล่งสนับสนุนของครอบครัว เป็นต้น จากการศึกษาของ วิชัย, ประสิทธิ์, เพ็ญประภา, วรลักษณ์ และทัศนภรณ์ (2542) ในเรื่องการศึกษาสภาวะครอบครัว ที่มีลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ของประเทศไทย พบว่า ครอบครัวไทยส่วนใหญ่ส่งเสริมให้ลูกๆ ร่วมงานประเพณี วัฒนธรรม และกิจกรรมทางศาสนา เพื่อสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมของครอบครัวและชุมชน

4. ด้านพัฒนาการ (developmental variable) หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตในแต่ละช่วงชีวิตของครอบครัว เช่น ประวัติครอบครัว ระยะพัฒนาการครอบครัว เป็นต้น หากครอบครัวมีการรับรู้พัฒนาการของครอบครัวที่สูงจะส่งผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของชลพิชา (2548) เกี่ยวกับ การรับรู้พัฒนาการของครอบครัว พฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่ และพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของวัยรุ่นในวิทยาลัยสังกัดกรมอาชีวศึกษา เขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การรับรู้พัฒนาการของครอบครัวมีผลต่อการป้องกันการสูบบุหรี่

5. ด้านจิตวิญญาณ (spiritual variable) หมายถึง ความภาคภูมิใจต่อความเป็นครอบครัว ความรู้สึกที่มีครอบครัวเป็นที่พึ่งและยึดเหนี่ยว ความเป็นเจ้าของที่สามารถเสียสละหรืออุทิศตนเพื่อครอบครัวได้ เช่น ความเชื่อ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของครอบครัว เป็นต้น

ทฤษฎีระบบของนิวแมนให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ (health) และความผาสุก (wellness) ว่าเป็นภาวะหรือระดับความสมดุลของระบบ ซึ่งในภาวะนี้ระบบย่อยแต่ละระบบของครอบครัวจะเป็นระบบเปิดที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับแรง (forces) หรือสิ่งรบกวนครอบครัว (stressor) การมีปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การปรับตัวของระบบให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือการปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับระบบ โดยอาศัยการตอบสนองของครอบครัวต่อสิ่งรบกวนครอบครัว (อุษณีย์, 2549) ภาวะสุขภาพครอบครัวจึงเป็นความสมดุลของการตอบสนองของครอบครัวต่อสิ่งรบกวนครอบครัวเพื่อรักษาความสมดุลของระบบครอบครัวไว้ (Neuman, 2002) โดยมีจุดเน้นที่ส่วนประกอบหลัก 2 ส่วน คือ สิ่งรบกวนครอบ

คริว (stressor) คือ สิ่งเร้าที่กระตุ้นหรือรบกวนกรอบคริวที่มีแนวโน้มในการทำให้ระบบของกรอบคริวเสียสมดุล และการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนกรอบคริว (reaction) ซึ่งเป็นแรงที่คอยตอบโต้และผลักดันสิ่งรบกวนกรอบคริวเพื่อรักษาสมดุลของระบบกรอบคริว ซึ่งในสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นสถานการณ์ที่เป็นสิ่งรบกวนกรอบคริวซึ่งแต่ละกรอบคริวจะมีการรับรู้สิ่งรบกวนกรอบคริวดังกล่าวที่แตกต่างกันออกไป และจะตอบสนองต่อสิ่งรบกวนดังกล่าวเพื่อผลักดันสิ่งรบกวนกรอบคริวและรักษาสมดุลของระบบกรอบคริวไว้

กรอบคริวแต่ละกรอบคริวจะมีลักษณะเฉพาะ และประกอบขึ้นด้วยลักษณะร่วมที่เป็นพื้นฐาน โดยมีศูนย์กลางหรือโครงสร้างพื้นฐานอยู่ภายใน (the central or core structure) ศูนย์กลางดังกล่าว จะประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานในการดำรงอยู่ของกรอบคริว เช่น รูปแบบการปรับตัวของกรอบคริว แบบแผนของการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนกรอบคริว ความแข็งแกร่งของโครงสร้างกรอบคริว และสิ่งที่เป็นลักษณะร่วมของกรอบคริว ซึ่งถือเป็นแหล่งพลังงานของระบบ ศูนย์กลางนั้นจะถูกป้องกันจากสิ่งรบกวนโดยแนวป้องกัน 3 แนว (Neuman, 2002)

1. แนวป้องกันยืดหยุ่น (flexible line of defense) เป็นวงแหวนชั้นนอกสุดมีการทำงานที่ยืดหยุ่นตลอดเวลา สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายในระยะเวลาอันสั้น เช่น กลไกการปรับตัวของกรอบคริว โครงสร้างทางพันธุกรรม แบบแผนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าของกรอบคริว เป็นต้น ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นตัวป้องกันไม่ให้สิ่งรบกวนเข้าไปทำลายแนวป้องกันปกติได้ เพื่อเป็นการรักษาระบบให้อยู่รอดในขั้นแรก โดยกรอบคริวที่ตอบสนองต่อสิ่งรบกวนได้ดี ระบบกรอบคริวอยู่ในภาวะสมดุลเป็นกรอบคริวสุขภาพดี

2. แนวป้องกันปกติ (normal line of defense) เป็นส่วนที่กรอบคริวได้พัฒนาขึ้นมาในระยะเวลาหนึ่ง เมื่อพบสิ่งเร้าก็ปรับตัวตอบสนองต่อสิ่งรบกวนตามแบบแผนการปรับตัวของแต่ละกรอบคริวเพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งรบกวนไปกระทบกับโครงสร้างพื้นฐาน แนวป้องกันปกติ คือ ภาวะปกติของกรอบคริว แนวป้องกันปกติจะทำหน้าที่ป้องกันสิ่งรบกวนชีวิตหลังจากแนวป้องกันยืดหยุ่นถูกทำลายโดยสิ่งรบกวนชีวิต เมื่อกรอบคริวตอบสนองต่อสิ่งรบกวนได้ในระดับปานกลาง กรอบคริวจะมีความเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย

3. แนวป้องกันต่อต้าน (line of resistance) เป็นแนวที่ประกอบด้วยปัจจัยภายในของแต่ละกรอบคริว ซึ่งจะตอบสนองต่อสิ่งรบกวน เพื่อปกป้องโครงสร้างพื้นฐาน และช่วยให้กรอบคริวกลับสู่ภาวะสมดุล การตอบสนองต่อสิ่งรบกวนกรอบคริวจะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับความรุนแรงของสิ่งรบกวน และความแข็งแกร่งของแนวป้องกันต่อต้าน และถ้าไม่สามารถต่อต้านได้ก็จะทำให้ระบบเสียสมดุลและเกิดการล่มสลายได้ โดยกรอบคริวที่ตอบสนองต่อสิ่งรบกวนกรอบคริวได้ไม่ดีจะอยู่ในแนวป้องกันต่อต้าน ระบบกรอบคริวจะเสียสมดุล เป็นกรอบคริวที่มีภาวะสุขภาพที่ไม่ดี

สิ่งรบกวนครอบครัว (stressors) คือ สิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นให้เกิดความเครียดและมีแนวโน้มในการทำให้ระบบของครอบครัวเสียสมดุล (Neuman, 2002) ซึ่งเป็นเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับระบบของครอบครัว ที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวกและทางลบ สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่มีสถานการณ์ต่างๆเกิดขึ้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งรบกวนครอบครัว ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกระบบของครอบครัว และระบบของครอบครัวจะรับรู้หรือไม่ก็ได้ ซึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งอาจมีสิ่งรบกวนเข้ามากระทบต่อระบบของครอบครัวมากกว่า 1 ชนิด ซึ่งสามารถแบ่งสิ่งรบกวนครอบครัวที่เข้ามากระทบครอบครัวได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. สิ่งรบกวนภายในสมาชิกบุคคล (intrapersonal stressors) เป็นแรงหรือสถานการณ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันของสิ่งแวดล้อมภายในตัวของสมาชิกบุคคลของครอบครัว เช่น การตอบสนองต่อสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น
2. สิ่งรบกวนระหว่างสมาชิกในครอบครัว (interpersonal stressors) เป็นแรงหรือสถานการณ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวที่อยู่ภายในขอบเขตของระบบครอบครัว เช่น บทบาทของสมาชิกในครอบครัว สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว
3. สิ่งรบกวนจากสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว (extrafamily stressors) เป็นแรงหรือสถานการณ์ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกระบบครอบครัว เช่น นโยบายทางสังคม กฎระเบียบของสังคม

กล่าวโดยสรุป นิวแมนมองครอบครัวเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีสิ่งรบกวนครอบครัวเข้ามากระทบกับโครงสร้างพื้นฐานของครอบครัว ครอบครัวจะมีการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวโดยการสร้างแนวป้องกันและแนวต้านทานของระบบครอบครัวขึ้น ซึ่งภายหลังจากมีการตอบสนองเกิดขึ้นแล้ว ภายในระบบอาจมีกระบวนการสร้างขึ้นมาใหม่ (reconstruction) เกิดขึ้นตามมาเพื่อแก้ไขระบบครอบครัวให้กลับเข้าสู่ภาวะที่สมดุล หากไม่มีกระบวนการสร้างขึ้นมาใหม่เกิดขึ้น ระบบจะสูญเสียพลังงานออกไปมากขึ้นและไม่สามารถกลับคืนสู่สภาพที่สมดุลได้อีก ดังนั้นการวัดภาวะสุขภาพครอบครัวในการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการวัดระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจากสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ปัจจัยที่มีผลต่อครอบครัวที่เผชิญสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ต่างๆที่เข้ามารบกวนครอบครัวทั้งจากภายในสมาชิกรายบุคคล ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอกครอบครัวที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นสิ่งรบกวนครอบครัว ที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ทั้งทางบวกและทางลบ (Neuman, 2002) ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัวและตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวดังกล่าวแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับหลายๆปัจจัย เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัว จะทำให้มีความแข็งแกร่งของโครงสร้างพื้นฐานของครอบครัว เนื่องจากมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว เมื่อมีสิ่งรบกวนครอบครัวเข้ามากระทบกับระบบของครอบครัว ครอบครัวก็จะสามารถตอบสนองต่อสิ่งรบกวนนั้นๆได้ดี เนื่องจากเมื่อมีปัญหาหรือสิ่งรบกวนครอบครัว สัมพันธภาพที่ดีของสมาชิกในครอบครัวก็จะช่วยลดความขัดแย้ง และสมาชิกในครอบครัวก็จะช่วยเหลือกันหาแนวทางหรือแหล่งประโยชน์จากทั้งภายในและภายนอกครอบครัวมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวที่มากกระทบกับระบบครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของของคุชฎี (2549)ในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงภาวะสุขภาพของผู้ประสบภัยและการทำหน้าที่ของครอบครัวที่รอดชีวิตจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย บ้านน้ำเค็ม ตำบลบางม่วง อำเภอดำรงวิทยารุจิรา จังหวัดพังงา ที่พบว่า ครอบครัวของผู้ประสบภัยที่รอดชีวิตจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยมีระดับการทำหน้าที่ทั่วไปของครอบครัวในระดับดีมาก เนื่องจากครอบครัวมีการแสดงออกความห่วงใย เอื้ออาทรต่อกันและกัน และช่วยเหลือกันในการปรับบทบาทและหน้าที่ภายในครอบครัว และนอกจากนี้ค่านิยม ความเชื่อของครอบครัวยังเป็นที่สำคัญที่จะถูกนำมาเป็นพลังในการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวเช่นกัน (อุษณีย์, 2549) และจากการศึกษาของจินตนา, รัชนิบูล และมณฑิรา เกี่ยวกับปัจจัยเครียดของครอบครัวในหมู่บ้านอีสาน ยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดของครอบครัวคือ โครงสร้างของครอบครัว และพัฒนาการชีวิตของครอบครัว เนื่องจากครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรของเวลาอย่างไม่หยุดนิ่ง การที่ครอบครัวจะมีการพัฒนาหรือการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนได้ดีหรือไม่นั้นจะต้องมีการปฏิบัติภารกิจอย่างเหมาะสมตามระยะพัฒนาการของครอบครัว เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวและความคาดหวังของสังคม ซึ่งถ้าครอบครัวสามารถปฏิบัติภารกิจได้เหมาะสมตามระยะพัฒนาการก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาครอบครัวในขั้นต่อไปและสามารถตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวได้อย่างเหมาะสม (รุจา, 2541)

นอกจากนี้ นิวแมน (Neuman, 2002) ได้กล่าวว่า ประสบการณ์ในอดีตของครอบครัวมีผลต่อการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัวและการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัวและมีระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจากสถานการณ์

ความไม่สงบที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตของครอบครัวโดยครอบครัวที่มีประสบการณ์ในการเผชิญปัญหามาก่อนมักจะสามารเผชิญกับสิ่งรบกวนชีวิตได้ดีกว่าครอบครัวที่พบปัญหาในครั้งแรก ประสบการณ์ที่มีอาจช่วยให้รู้สาเหตุของปัญหา ทางแก้หรือแหล่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ ความรุนแรงของปัญหาที่จะลดลง (อัจฉรา และกาญจนา, 2543) และ ระยะเวลาของการเกิดสถานการณ์ยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้สิ่งรบกวนครอบครัวและการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัว เนื่องจากในระยะแรกที่มีสิ่งรบกวนครอบครัวเข้ามากระทบกับระบบของครอบครัว ครอบครัวอาจไม่สามารถตอบสนองต่อสิ่งรบกวนที่เกิดขึ้นได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปครอบครัวก็จะค่อยๆปรับตัวหรือยอมรับสภาพ โดยค่อยๆเรียนรู้การตอบสนองต่อสิ่งรบกวนที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ รจนา (2548) ในเรื่อง ปฏิบัติการตอบสนองด้านจิตใจต่อเหตุการณ์ธรรมชาติพิบัติภัยในวัยรุ่นที่สูญเสียบิดา มารดา ในจังหวัดพังงา ที่พบว่าระยะเวลามีผลต่อปฏิบัติการตอบสนองทางด้านจิตใจต่อเหตุการณ์ธรรมชาติพิบัติภัย โดยระยะเวลาที่มากขึ้นจะทำให้มีการตอบสนองทางด้านจิตใจที่ดีขึ้น นอกจากนี้การศึกษาของ พรทิพย์ (2549) ยังพบว่าหญิงแม่ที่สามีเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สูญเสียสามีมานานกว่า 12 เดือนจะสามารถเผชิญความเครียดได้ดีขึ้น และจากการศึกษาของ รอธานี (2548) ที่ศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจัดการความเครียดของวัยรุ่นไทยมุสลิมในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า พฤติกรรมการจัดการความเครียดในอดีตมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมจัดการความเครียดของวัยรุ่นไทยมุสลิม

สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยถือได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ทำให้เกิดเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์เป็นสิ่งที่มีความรุนแรง จนเสี่ยงที่จะทำให้สูญเสียสมดุลของระบบครอบครัว ซึ่ง McCubbin, Canble & Patterson (1982) ได้อธิบายปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อภาวะวิกฤตของครอบครัวไว้ดังนี้

1. สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่บดบังมากขึ้น เมื่อครอบครัวเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นสิ่งรบกวนครอบครัว หากครอบครัวไม่ได้แก้ไข หรือจัดการกับสิ่งรบกวนดังกล่าว สิ่งรบกวนครอบครัวก็จะคงอยู่และจะเป็นการสะสมปัญหาไว้ จนอาจเป็นสาเหตุของความเครียดหรือสิ่งรบกวนที่เพิ่มขึ้น จนกลายเป็นภาวะตึงเครียด เหลือแล้วจนกลายเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว

2. แหล่งประโยชน์ของครอบครัว การมีแหล่งประโยชน์ของครอบครัวจะทำให้ครอบครัวมีแหล่งในการช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งรบกวนครอบครัว ซึ่งได้แก่ ความแข็งแกร่งของครอบครัว ความสามัคคีของสมาชิกในครอบครัว หรือจากแหล่งช่วยเหลืออื่นๆ นอกครอบครัว เช่น ญาติหรือเพื่อนบ้าน รวมทั้งหน่วยงานของราชการ เป็นต้น

3. การรับรู้ของครอบครัวเกี่ยวกับเหตุการณ์และวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น การรับรู้ของครอบครัวจะมี 2 ด้าน คือการรับรู้ต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งรบกวนครอบครัวที่ก่อให้เกิดภาวะวิกฤตของครอบครัว และการรับรู้ต่อการตอบสนองของครอบครัวว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีผลต่อครอบครัวอย่างไร มีผลดีผลเสียต่อครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวอย่างไร ซึ่งส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา ที่จะทำให้มองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าทำให้ครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ซึ่งเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ

4. การปรับตัวของครอบครัว เป็นการที่ครอบครัวพยายามที่จะปรับระบบครอบครัวเพื่อเข้าสู่ภาวะสมดุลใหม่ ซึ่งเป็นการปรับตัวหลังเกิดเหตุการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว เป็นการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลระยะยาวของครอบครัว

สรุปการทบทวนวรรณกรรม

สถานการณ์ความไม่สงบจากการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมายาวนาน และทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2547 – พ.ศ. 2549 ซึ่งสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อบุคคลและของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในหลายด้าน เช่น ทางด้านกายภาพ ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่อาจส่งผลให้เกิดเป็นภาวะวิกฤตของครอบครัว เนื่องจากครอบครัวเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจึงเป็นเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่เป็นสิ่งรบกวนครอบครัวไม่ว่าจะเป็นสิ่งรบกวนภายในสมาชิกรายบุคคล สิ่งรบกวนระหว่างสมาชิกในครอบครัว และสิ่งรบกวนจากภายนอกครอบครัว เมื่อมีสิ่งรบกวนครอบครัวมากกระทบกับระบบครอบครัว ครอบครัวก็จะพยายามตอบโต้และผลักดันสิ่งรบกวนครอบครัวโดยแสดงออกมาเป็นระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัว เพื่อรักษาภาวะสมดุลของระบบครอบครัวไว้ หากครอบครัวตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวได้ดี ระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนจะอยู่ในระดับแนวป้องกันยืดหยุ่น หากครอบครัวตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวได้ในระดับปานกลาง ระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนจะอยู่ในแนวป้องกันปกติ และหากครอบครัวตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวได้ไม่ดี ระดับการตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจะอยู่ในแนวป้องกันต่อต้าน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะตอบสนองต่อสิ่งรบกวนครอบครัวจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับระยะเวลาและประสบการณ์ในอดีตของแต่ละครอบครัว